

Píše Murray G. Hall

(E*forum, 26. 04. 2017)

Na rozdíl od rakouských spisovatelů, kteří neemigrovali/emigrovat nemuseli a psali a publikovali během *druhé* světové války, těší se jejich kolegové písaři za *první* světové války se službou císaři, lidu a vlasti jaksi lepší pověsti a většinou našli své místo v domácí literární historii. **Elisabeth Buxbaumová** člení svou knihu ***Des Kaisers Literaten*** [Císařovi literáti] o starších i nově zavedených institucích, které sloužily v první světové válce státní propagandě, do několika přehledných bloků. Jako nejvyšší, všudypřítomná morální instance tu figuruje Karl Kraus, který jednotlivé válečné propagandisty náležitě kritizoval.

Po vyzdvižení Krausovy štvánice (*proti* válce) se zabývá „řídícími středisky“, totiž Válečným archivem (Kriegsarchiv – KA) a Válečným tiskovým stanem (Kriegspressequartier – KPQ), jejich historií a dalším vývojem. Následně se čtenář v kapitole *Na literárním vojevůdcovském kopečku* dozvídá bližší informace o nejdůležitějších osobách za těmito institucemi, respektive v nich (generál Woinovich von Belobreska, Maximilian von Hoen a Alois Veltzé), osobách služebně nadřazených literárním autorům, o kterých kniha pojednává. Jak byl tento takzvaný Literární oddíl ve Válečném archivu organizován a uspořádán, je tématem další větší pasáže. Zde je podrobně vysvětleno, jakými prostředky byla válečná propaganda vedena, totiž za pomoci knižních publikací, přednášek (viz Zweig a Werfel!) a v neposlední řadě ilustrovaného měsíčníku *Donauland*, kterému dodávalo příspěvky nemalé množství autorů. Buxbaumová hovoří o „masové výrobě publikací“ (s. 55).

Následuje několik pasáží, jejichž předmětem je dohromady dvanáct spisovatelů. Je třeba předeslat, že tato „pojednání“ tvoří hlavní půvab knihy. Čtenář se tu seznámí s částečně známými, většinou ale s méně prozkoumanými dokumenty (dopisy a ukázkami textů), které autorka zároveň dovedně, ačkoli občas velmi dlouze, komentuje. Životní dráhy jednotlivých spisovatelů jsou zkoumány s různou důkladností. Buxbaumová začíná Rainerem Mariou Rilke, jehož krédo znělo stejně jako u jeho kolegů „Hlavně ne na frontu!“. Jak Buxbaumová ukazuje, je slovo „sloužil“ velmi široký a v mnoha případech opravdu velmi široce užívaný pojem k popsání činnosti v KA nebo KPQ, jak v tomto, tak i v jiných případech.

Zajímavé jsou výklady o válečných autorech Franzi Karlu Ginzkeyovi a Stefanu Zweigovi (kterého Buxbaumová popisuje jako „ulejváka“, s. 97). Rudolf Hans Bartsch (označovaný zde často nesprávně jako Hans Rudolf Bartsch) byl doposud možná méně známý. Jeho válečné romány a inklinace k nakladatelství Staackmann umožňují udělat si obrázek o jeho světonázoru. Zato Alfred Polgar je popsán jako typ literáta, který by

s válečnou propagandou nejrady neměl vůbec nic společného. Naopak o „pisálkovi“ a válečném fanatikovi Felixi Saltenovi, který byl také mezi literáty v KPQ, se píše, že: „produkoval patriotisticko-nacionalistické texty na běžícím páse“ (s. 148).

V rámci jednoho oddílu jsou probráni Robert Musil, Alexander Roda Roda (o němž by ještě mohla být napsána celá monografie!), Franz Werfel a Egon Erwin Kisch a popsána je jejich literární životní dráha ve službách císaře a vlasti. Následující pasáž nese název *Rezervisté: Hermann Bahr, Hugo von Hofmannsthal a Anton Wildgans*. Pokud jde o prvního a posledního jmenovaného, setkávají se zde zřejmě nejextrémnější vyznavači války, od kterých by se člověk nejrady s odporem odvrátil. Jako kontrastní příklad může sloužit poslední spisovatel v řadě, Franz Theodor Csokor.

Vyvstává otázka, jaké stanovisko pánové váleční literáti ke svým výlevům zaujali po rozpadu habsburské monarchie, v době po první světové válce. Z výkladu Buxbaumové vyplývá, že – což nás neudiví – si jich mnoho nepřálo, aby jim jejich válečná lyrika, eseje a zprávy byly vůbec připomínány. Csokor byl jedním z těch, kdo se od své spisovatelské činnosti během války otevřeně distancoval. Když dnes člověk tyto válkychtivé texty čte, diví se, jak mohly být dnešní „výstavní štíty“ rakouské literární historie (a samozřejmě nejen ony) takovýmto způsobem zataženy do světové války.

Ačkoli je k tématu spisovatelů ve službách císaře, tj. v KPQ nebo KA, k dispozici už celá řada studií – většinou jsou to (vídeňské) disertace, které pokrývají dobu do roku 1949 –, musí také autorka stejně jako její předchůdci konstatovat, že prameny pro aktivity především Literární skupiny KA jsou „velmi sporé“ (s. 24). „Největší a nejzajímavější část, totiž ta s propagandistickými metodami atd., byla po skončení války v roce 1918 úmyslně spálena, aby případní váleční štváči nemohli být po rozpadu monarchie voláni k odpovědnosti“ (s. 24). Z textu není jasné, jestli se jedná o autorčinu domněnku, nebo jestli je to něčím podloženo.

I přes napínavé zpracování historie KPQ a životopisů různých literárních autorů atd. je přece jen zapotřebí zmínit několik nedostatků. U některých citátů v hlavním textu chybí odkaz na prameny a bibliografie (s. 310nn.) by mohla být, alespoň co se týče „archivů a knihoven“, uspořádána pro čtenáře trochu informativněji. Chybí přehled jednotlivých použitých fondů a nejasné zůstává, jestli lze s takovými údaji poskytnout dobrý soubor literatury k tématu. U citátů z Musilova díla by bylo smysluplnější použít a vyhodnotit dvojsvazkové vydání jeho deníků z roku 1976, než se omezit na překonané úryvky, které vyšly v roce 1955. To se týká i devítisvazkového vydání jeho *Sebraného díla* z roku 1978.

Zatímco nelze očekávat, že kniha s termínem vydání „podzim 2014“ může zohlednit záplavu publikací – často katalogy k výstavám k stoletému výročí začátku první světové války –, bylo by pro téma „Císařovi literáti“ přínosné použít sborník z roku 1989, který vzešel z jedné konference v Klagenfurtu (*Österreich und der Große Krieg 1914–1918. Die andere Seite der Geschichte*. [Rakousko a Velká válka 1914–1918. Obrácená strana historie.] Hrsg. von Klaus Amann und Hubert Lengauer. Wien: Verlag Christian

Brandstätter, 1989). Kromě několika příspěvků k literatuře za světové války v něm lze najít také článek od dlouholetého archiváře Rakouského státního archivu Petera Broucka o Válečném tiskovém stanu a literárních skupinách ve Válečném archivu v letech 1914-1918 (s. 132-139). V této souvislosti je trapné, že se jméno dlouholetého generálního ředitele Státního archivu Kurta Peballa, který mimochodem napsal vůbec první práci o KPQ a literárních skupinách (1949, resp. 1961), v bibliografii několikrát objevuje jako „Preball“ (s. 273, 275, 276, 314). Takové a další překlepy a chyby ale nakonec tento zajímavě pojatý příspěvek k činnosti dnes někdy více, někdy méně známých literátů za první světové války nijak zásadně nenarušuje.

Přeložila Petra Grycová

Elisabeth Buxbaum: *Des Kaisers Literaten. Kriegspropaganda zwischen 1914 und 1918*. Hrsg. von der Armin Berg Gesellschaft. Wien: Edition Steinbauer 2014, 320 Seiten.

www.ipsl.cz